

YK:n vammaissopimuksen toimeenpano viittomakielisten näkökulmasta

Kielelliset oikeudet ovat viittomakielisen kuuron henkilön perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen perusta. YK:n vammaissopimuksen artikla 2 nostaa viittomakielet puhuttujen kielten rinnalle yhdenvertaisena kielenä. Yhteiskunta ei kuitenkaan tunne tai tunnista viittomakieltä käyttävän oikeuksia eikä vammaissopimuksen tuomia velvoitteita. Viittomakieltä käyttävä kuuro nähdään yksipuolisesti vammaisena henkilönä, joka tarvitsee erityisiä tukitoimia voidakseen toimia yhteiskunnassamme, ei kieli- ja kulttuuriryhmänsä edustajana.

YK:n lapsen oikeuksien komitea kehotti v. 2011 Suomea varmistamaan vammaisille lapsille riittävän määrän henkilökohtaisia avustajia sekä tulkkaus- ja kuljetuspalveluja (CRC/C/CG/9). Silti palvelujen saatavuudessa ja riittävydessä on edelleen merkittäviä puutteita. Perustuslakivaliokunta painotti viittomakielilakia koskevassa mietinnössään v. 2014 lapsen oikeutta saada äidinkielekseen viittomakieli. Vaikka opetus tulee turvata jokaiselle lapselle ja perheelle vammaispalveluna, kaikki kuurojen lasten perheet eivät opetusta ole saaneet, koska lääkärit eivät ole sitä suositelleet. Uusi vammaispalvelulaki v. 2023 näyttäisi korjaavan tilannetta. Yhdenvertaisuusvaltuutettu on v.2022 puuttunut yo-sairaaloitten kuulokeskusten toimintaan.

Suomalaisessa koulutusjärjestelmässä viittomakieltä käyttävien oppilaiden kielelliset oikeudet toteutuvat käytännössä erittäin harvoin. Taustalla vaikuttaa vahvasti vielä medikalistinen suhtautuminen kuurouteen ja kuulovammaisuuteen. Kuuroja opettajia palkataan vain harvoin perusopetukseen, mikä on YK:n yleiskommentin nro 6 kohdan 65 mukaisesti tulkittavissa syrjinnäksi.

Oikeusministeriö kuuli v. 2020 viittomakielisten näkemyksiä oman kielensä tilanteesta ja viittomakielten käyttömahdollisuuksista. Viittomakielibarometri -selvityksessä yksityishenkilöt nostivat esille esimerkkejä kielellisten oikeuksiensa heikosta toteutumisesta eri elämäntilanteilla. Erityisesti tulkkauspalvelun puutteellinen toteutuminen nousi esille. Monen viittomakielisen kokemus on, että viranomaiskieltä on vaikea ymmärtää.

Kuuroihin historiassa kohdistuneita oikeudenloukkauksia kartoitettiin v.2021 Viitotut muistot -selvityksellä ja v. 2022 asetettiin työryhmä pohtimaan totuus- ja sovintoprosessin toteutustapaa. Jo nyt on tunnistettu lukuisia syrjiviä rakenteita myös nyky-Suomessa. Hyvin harva viranomainen tunnistaa vastuunsa tiedottaa viittomakielellä. Viranomaisissa asiointia ei tarjota suoraan viittomakielellä, vaan ainoastaan tulkattuna. Tulkkausta koskeva sääntely on osittain epäselvää. Viranomaispalveluista monet ovat saatavissa vain suomen tai ruotsin kielellä puhelimitse, mikä syrjii viittomakielisiä kuuroja henkilöitä. Erityisesti terveyspalveluissa käytössä olevan takaisinsoittopalvelun rinnalle tulee ottaa käyttöön tekstimuotoinen yhteydenottotapa. Kaikki tieto tulee vammaissopimuksen mukaisesti olla saatavilla sekä puhuttuna, viitottuna että tekstinä.

Viittomakielisten kuurojen yhteiskunnallista yhdenvertaisuutta ja osallisuutta käytännössä edistävästä palveluista tärkein on tulkkauspalvelu. Vaikka oikeus tulkkauspalveluun on subjektiivinen oikeus, edes kuurojen vanhempien äidinkieleltään viittomakielisille lapsille ei aina myönnetä oikeutta Kelan palveluun. Yhdenvertaisuusvaltuutettuun otetaan usein yhteyttä Kelan tulkkauksen toimimattomuuteen tai sen laatuun liittyvissä ongelmassa. Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta on antanut useamman päätöksen sekä uhkasakon Kelalle tulkkauspalvelun toimimattomuuteen ja yksilöllisen tarpeen sivuuttamiseen liittyen. asiat eivät silti ole merkittävästi korjaantuneet.

Covid-pandemian poikkeusolot osoittivat, että viittomakielisten kuurojen henkilöiden tilanne vaatii joka suhteessa erityistarkastelua ja että he jäävät poikkeusoloissa heikoille erityisesti yhdenvertaisen tiedonsaannin osalta. Euroopassa on Venäjän ja Ukrainan sotaan liittyviä isoja uhkia, mutta sisäministeriö ei ole käynnistänyt toimia, joilla viittomakieliset kuurot voitaisiin huomioida mahdollisissa kriisi- ja hätätilanteissa kuten muut kansalaiset (esim. yleishälytykset saavuttaisivat myös ne, jotka eivät kuule äänimerkkiä).